

Türkiye: İç Güvenlik Yasa Tasarısı İnsan Haklarını Baltalıyor *Polisin Yetkilerini Alelacele Artıran Düzenlemeleri Meclis Yeni Baştan Düşünmeli*

(İstanbul, 11 Aralık 2014)— İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch) bugün yaptığı bir açıklamada, polisin arama, gözaltına alma ve ateşli silahlar kullanma yetkilerinin hükümetin önerdiği şekilde artırılması halinde, Türkiye'de insan haklarını korumaya yönelik çabaların baltalanabileceğini belirtti. İç güvenlik yasa tasarısındaki bir çok madde savcıların ve hakimlerin işlevlerinin etrafından dolanarak, keyfi yetki suistimallerini önlemeye yönelik hukuki düzenlemeleri doğrudan etkisizleştirebilecek nitelikte.

Türkiye Büyük Millet Meclisi 2 Aralık 2014 tarihinde polisin ve mahkemelerin yetkilerini artıran ayrı bir yasa daha çıkarmıştı. TBMM'nin web sitesinde 25 Kasım tarihinde yayınlanan yeni iç güvenlik yasa tasarısı ise bazı protesto eylemlerine katılan insanlara verilen cezaların artırılmasını öngörüyor ve valilere "suçun aydınlatılması ve suç faillerinin bulunması amacıyla" polise "doğrudan emir verme" yetkisi veriyor ki bu da savcıların ve yargıçlarının yetkilerinin gasp edilmesine olanak tanıdığı yönünde bir izlenimin doğmasına neden oluyor. Bu tasarı, Türkiye'nin Güneydoğusunda, 6 - 7 Ekim tarihlerinde gerçekleşen ve 50 kadar insanın ölümüyle sonuçlanan şiddetli protesto eylemlerinin ardından gündeme geldi.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Türkiye kıdemli araştırmacısı Emma Sinclair-Webb, "hükümet zaten önceden de meclisten poliseye önlemlerle ilgili oldukça sorunlu yeni düzenlemeler çıkartmıştı ve şimdi de iç güvenlikle ilgili olarak kendi yetkilerini daha da artırmaya çalışıyor" şeklinde konuştu ve devam etti: "Meclis, bu yeni tasarıya, kamu güvenliğini olduğu kadar, insan haklarını koruyacak fren mekanizmalarını da yerleştirmeli."

43 maddelik "Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı"nda bazı olumlu düzenlemelere de yer alıyor. Örneğin, emniyet hizmetlerini kırsal bölgelerde yürütmekle görevli Jandarma teşkilatının İçişleri Bakanlığı'na daha sıkı bir şekilde bağlanmasıyla, bu teşkilatın üzerindeki sivil denetimi güçlenebilir. Ancak tasarıda insan hakları ile ilgili endişe yaratan sorunlu düzenlemeler de var. Tasarı, özellikle:

- Polisin insanları ve taşıt araçlarını arama yetkisini genişletiyor ve halen yürürlükte olan savcılık veya mahkeme izni şartını ortadan kaldırıyor.
- "Kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına yol açabilecek olaylara" atıfla, polise, önceden savcılık izni almaksızın, insanları 48 saate kadar gözaltında tutma yetkisi veriyor ki bu yetkinin belirsizliği fiilen önleyici gözaltı uygulamalarına yol açabilir ve önemli bir hak ihlali riski doğurabilir.
- Polise, kamuya açık alanlarda binalara, araçlara veya insanlara karşı molotof kokteyli veya "benzeri silahlarla" yapılabilecek saldırıları engellemek amacıyla ateşli silahlar kullanma yetkisi veriyor. Bu yetkinin genişliği, eldeki tehditle orantılı olmayan ve uluslararası standartlar ışığında haklı görülemeyecek durumlarda dahi ölümcül güç kullanımının artabileceği yönünde bir endişe doğuruyor.
- Şiddetli protesto eylemlerine veya "propaganda" amaçlı gösterilere katılan insanlara verilecek cezaları, göstericilere yönelik zaruri tutuklama uygulamasının daha da çok kullanılmasına yol açabilecek şekilde artırıyor.
- Devletin yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki kuvvetler ayrılığı ilkesini ihlal ederek, valilere, polise belli suçları ve şüphelileri takip etme emri verme yetkisi tanıyor ki bu yetki halen sadece savcılar ve hakimler tarafından kullanılabilir.

Ekim ayının başında, Diyarbakır'da ve çoğunlukla Kürt ağırlıklı diğer Güneydoğu şehirlerinde yaşanan şiddetli protesto eylemlerinde vuku bulan ölümlerin ne şekilde gerçekleştiği henüz tam olarak soruşturulmuş değil. Eylemler, Kürt siyasi hareketinin, Suriye'deki Kürt şehri Kobani'nin (Ayn El Arab) IŞİD adıyla da bilinen silahlı ve aşırılıkçı grup İslam Devleti tarafından kuşatılması karşısında Türkiye Hükümeti'nin takındığı tavra yönelttiği ağır eleştirilerin ardından başladı.

Hükümetin önde gelen isimleri molotof kokteyli atan göstericilere verilen cezaların artırılması ve molotof kokteyli atan göstericilere karşı polise ölümcül güç kullanma yetkisinin verilmesi gerektiğini savunan sözler sarfettiler.

Sinclair-Webb, "hükümetin şiddetli protesto eylemlerine ilişkin meşru kaygıları, polisin yetkileri bağlamında açık bir çek olarak görülmemeli" şeklinde konuştu. "Meclis tasarımı değiştirmeli ki, insanlar politik şiddetten olduğu kadar, keyfi devlet uygulamalarından da korunabilsinler."

Kanun Tasarısı Hakkındaki Kaygılar

Türkiye, polis yetkilerinin suistimal edildiği ve polis operasyonları sırasında düzenli olarak ciddi insan hakları ihlallerinin yaşandığı uzun bir geçmişe sahip. Bunların arasında toplanma özgürlüğünün ihlali, haksız yere ölümcül ve başka aşırı güç kullanımı, işkence vakaları ve gözaltına alınan insanların başka yasaklanmış kötü muamele biçimlerine maruz kalması da var. Bu ihlallere yönelik eleştiri ve kaygılar, hem bölgesel ve uluslararası insan hakları kuruluşları, hem de İnsan Hakları İzleme Örgütü gibi sivil toplum örgütleri tarafından daha önce defalarca dile getirildiler. Bu arkaplan göz önüne alındığında, belirsiz veya geniş polis yetkilerinin hızla artması ve bu yetkilerin kullanılmasında savcılarının ve hakimlerin denetim işlevlerini devre dışı bırakmaya yönelik hamleler özellikle endişe verici.

Kanun tasarısı ile ilgili başlıca kaygılar üç alanda ele alınabilir: polis yetkilerinin uygun güvenceler olmaksızın artırılması, valiler ve kaymakamlara, polis soruşturmalarının yönlendirilmesine olanak tanıyan daha geniş yetkiler verilmesi ve göstericilere verilen cezaların artırılması.

Daha geniş arama yetkileri

Polis halen yürürlükte olan Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu'nun hükümleri uyarınca taşıt araçlarını kimlik kontrolü yapmak için durdurduğunda, sunulan tasarı insanların ve taşıt aracının uygun hukuki denetim mekanizmaları olmaksızın aranmasına olanak veriyor. Halen yürürlükte olan yasa, hakim ya da savcılık izni gerektirirken, yeni tasarı bu makamları devre dışı bırakarak, "mülki amirin görevlendireceği kolluk amirinin yazılı, acele hallerde sonradan yazıyla teyit edilmek üzere sözlü emriyle" arama yapılabileceğini, bu arama emirlerininse sonradan, "24 saat içinde görevli hakim onayına sunulacağını" hükme bağlıyor.

İnsan Hakları İzleme örgütüne göre, bu değişiklik tasarısı arabalara ve insanlara yönelik keyfi polis aramalarını daha olası kılacaktır ve polisin, önceden hakim ya da savcılık izin almadan, rutin olarak bu tür aramalar yapmasına olanak tanıyacaktır nitelikte. Değişiklik tasarısı "acele hallerde" ilişkin, örneğin delillerin yok edilmesinin yakın ve muhakkak olması gibi kısıtlayıcı bir tanım getirmediği gibi, polisin arama izni almak için beklememesini, zorlayıcı bazı gerekçelerin varlığının sabit olması şartına da bağlamıyor. Dahası, değişiklik tasarısında, aranan kişiye ya da aranan taşıtın kullanıcılarına, yapılan aramanın keyfiliklerine karşı hakkını aramakta kullanabileceği yazılı bir belge verilmesini öngören bir hüküm de bulunmuyor.

Polisin yapılan aramayı, arama yapıldıktan sonra hakim onayına sunması ise keyfi hak ihlallerinin önlenmesi açısından anlamsız.

Önleyici Gözaltı

Sunulan kanun tasarısıyla getirilen, konuyla ilgili başka bir değişiklik uyarınca, polis, insanları bireysel olarak işlenen bazı suçlar söz konusu olduğunda 24 saate kadar, "şiddet olaylarının yaygınlaşarak kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına yol açabilecek toplumsal olaylar sırasında ve toplu olarak işlenen suçlar" söz konusu olduğunda ise 48 saate kadar, gözaltına alma yetkisine kavuşuyor. Bu yetkinin kullanılabilmesi için 14 suç arasında öldürme, yaralama, cinsel istismar, hırsızlık, şiddetli protesto gibi fiiller ve Terörle Mücadele Yasası'nda belirtilen suçlar bulunuyor. Toplumsal olaylar sırasında işlenen suçlar söz konusu olduğunda, gözaltına alma yetkisinin kapsamı yeterli bir şekilde tanımlanmadığı gibi, bu yetkinin sadece şiddet içeren bir protesto eyleminde bulunurken suç üstü yakalanan veya aleyhinde belirli bir saldırgan davranışta bulunduğunu gösteren makul kanıtlar bulunan insanlara karşı kullanılabilmesi gibi sınırlamalar da getirilmiyor.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne göre, bu düzenleme polisin savcılık veya hakim onayı almasını zorunlu kılmadığı için, kişinin, polisin suç işleyebileceğini değerlendirmesi halinde, gözaltına alınabilmesi olasılığına kapı açıyor ki bu da önleyici gözaltı anlamına geliyor. Halen yürürlükte olan yasa polise, kamu güvenliğine tehdit oluşturabilecek bir tehdit oluşturan insanları gözaltına alması ve uzaklaştırması için zaten oldukça geniş yetkiler veriyor ve Türkiye'deki polis faaliyetleriyle ilgili geçmiş deneyimler ışığında, önerilen yeni düzenleme protesto gösterilerinde kitlesel gözaltılar gibi uygulamaları meşrulaştırmak ve rutin hale getirmek için kullanılabilir.

Polisin ateşli silahlar kullanma yetkisinin genişletilmesi

Tasarıdaki belki de en sorunlu düzenleme polise "işyerlerine, konutlara, kamu binalarına, okullara, yurtlara, ibadethanelere, araçlara ve kişilerin tek tek veya toplu halde bulunduğu açık veya kapalı alanlara, molotof, patlayıcı, yanıcı, yakıcı, boğucu, yaralayıcı ve benzeri silahlarla saldıran veya saldırıya teşebbüs eden" bir insana karşı ateşli silah kullanma hakkının verilmesini öngörüyor. Düzenleme ateşli silahın "saldırımı etkisiz kılmak amacıyla ve etkisiz kılacak ölçüde" kullanılabilmesine işaret etmekle birlikte, ölümcül güç kullanımını insan yaşamının korunması için son çare olması koşuluna bağlayan özgül güvenceler içermiyor.

Birleşmiş Milletler Hukuk Dışı, Yargısız veya Keyfi İnfazlar Özel raportörü Christof Heyns, 2012 Kasım'ında Türkiye'ye yaptığı ziyaretin ardından, Türkiye'de polisin ölümcül güç kullanması ile ilgili koruyucu önlemlerin yetersizliğine ilişkin kaygılarını dile getirmişti. Bu raporda ifade edilen kilit önemdeki önerilerden biri şuydu:

96. Kolluk tarafından güç kullanılmasını düzenleyen mevzuatın (2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanununun, 2803 sayılı Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Kanununun ve ilgili yönetmeliklerin) uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesi gerekiyor. Zorunluluk ve orantılılık bu standartların en önemli bileşenlerinden. Bu metinlerde geçen "zorunluluk" ve "orantılılık" ifadeleri, uluslararası hukuktaki yorumlanış biçimini yansıtmalı; yani ölümcül güç sadece insan yaşamının korunması amacıyla son çare olarak kullanılabilir. Dur uyarısı yapılmasına ilişkin prosedürü ve daha az ölümcül silahların orantılı olarak kullanılmasını düzenleyen yönetmelikler çıkartılmalı ve bu yönetmelikler uluslararası standartlara uymalıdır.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne göre, yeni tasarıda yapılması önerilen kanun değişiklikleri Türkiye'yi Heyns'in bu tavsiyelerinden daha da uzaklaştıracak nitelikte.

Protesto Eylemcilerine Verilen Cezaların Artırılması

Değişiklik tasarısı şiddet içeren veya "terör örgütünün propagandası" olarak görülen eylemlere katılanlara verilecek cezaları artırıyor. Bu düzenlemelerin en sorunlu unsurlarından biri, Terörle Mücadele Yasası'nın 7/2 maddesinde yapılması önerilen değişiklik. Bu değişiklik yasalarsa "terör örgütünün propagandasına dönüştürülen toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde kimliklerini gizleme amacıyla yüzünü kısmen veya tamamen kapatanlar" üç yıldan beş yıla kadar hapisle cezalandırılacaklar. Halen yürürlükte olan yasada belirlenen ceza bir yıldan beş yıla kadar hapis. Cezanın alt sınırının yükseltilmesi, tanınmamak için yüzlerini örten şüphelilerin, şiddet içeren eylemlere katılmış olduklarına ilişkin bir kanıt olmasa bile, sırf bu nedenle otomatik olarak tutuklanacakları anlamına geliyor.

Valilerin yetkilerinin artırılması

Önerilen kanun değişikliği tasarısı, hukuken savcılık makamına ait olması gereken bir yetkiyi, ilin en yüksek mülki amiri olan valiye veriyor. Tasarıya göre "vali, lüzumu halinde, kolluk amir ve memurlarına suçun aydınlatılması ve suç faillerinin bulunması için gereken acele tedbirlerin alınması hususunda doğrudan emirler verebilir." Düzenleme tüm kolluk görevlilerini de bu tür emirleri yerine getirmekle yükümlü kılıyor.

İnsan Hakları İzleme örgütüne göre, valiler yürütme erkinin bir parçası olduklarından ve doğrudan hükümet tarafından, Ankara'dan atandıklarından, onlara "suçun aydınlatılması için" polise emir verme olanağı tanımak, valilerin polis soruşturmalarını yönlendirebilmesine kapı açmak anlamına geliyor. Bu düzenleme suçların soruşturulup soruşturulmayacağına karar verme sorumluluğunu, siyasal kurum ya da birimlere değil, savcılık makamına veren ve yargı denetimine tabi kılan hukuk normunu ihlal ediyor.